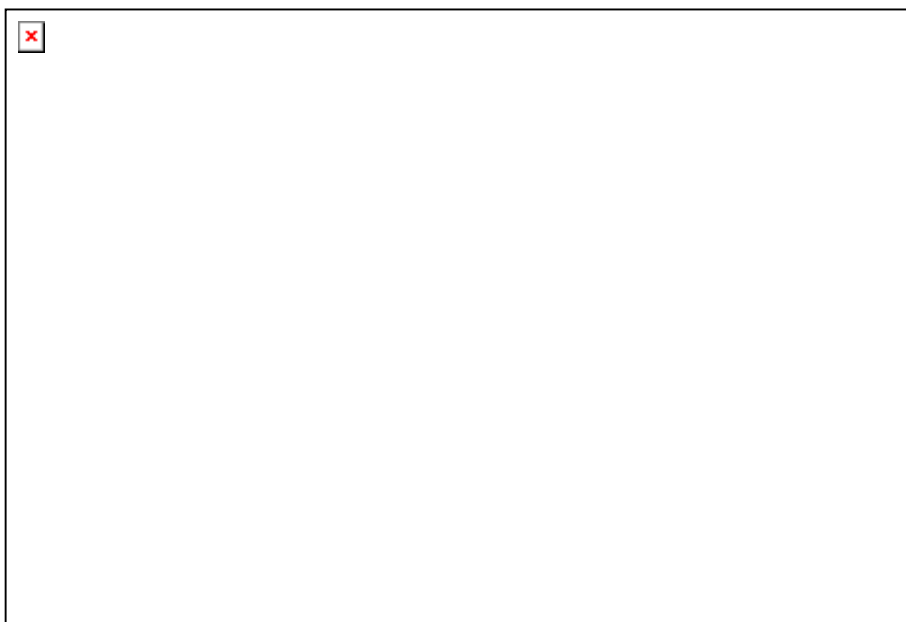

Tájházi Hírlevél

A Magyarországi Tájházak Szövetségének
tájékoztatója

2003. 2. füzet
Jósvafő, 2003. június

Tisztelt Olvasó, Kedves Barátaim!

A költségkímélés miatt teljesen „házilagos kivitelezésben” – az Aggteleki Nemzeti Park” segítségével – készült első számtól a Szövetség szerveződésének nagyobb lendületét vártam. Ez a hatás igen mérsékelt, és eredményét tekintve elgondolkodtató volt számomra. A több, mint 300 példányban (nem kis költséggel) postázott füzetek mellé helyezett belépési nyilatkozat, csekk és kísérőlevél április végéig mindössze 30 magánszemélyből és 17 jogi személyből (tájház, vagy fenntartó szervezet) „váltott ki” belépési szándékot. Több esetben tájházak is magánszemélyként kívánták regisztráltatni magukat, de olyan is volt, amikor több, mint egy tucat tájházat kezelő állami intézmény is egyetlen egyéni tagsággal kívánta kiegyenlíteni a számláját. Az a – szintén állami intézménytől érkezett – levél még előbbit is felülmúlta, közölve: nem kíván a Szövetség tagja lenni (szíve-joga), de szívesen látná tájházuk ismertetését a Hírlevélben (!?).

Három pályázatunk közül egyikkel sem értünk el eredményt. A Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Kollégiumának elutasítási indokai több, mint elgondolkodtatóak: „Pályázó nem felel meg a kiírásnak, mert nem rendelkezik múzeumi működési engedéllyel.” (Sicc!!!); „...a pályázati téma sem felel meg a kiírásnak.” A Közművelődési Kollégiumhoz benyújtott pályázatunkkal az első országos találkozóhoz reméltünk forrásokhoz jutni. A lakonikus rövidségű elutasító levél indoklást nem tartalmazott. Valamennyi pályázatnál az előző évi eredmények, referenciák felvonultatását várják a pályázóktól. 2002. novemberében alakult Szövetségünk – a megalakulás tényét leszámítva – ilyenekkel nem rendelkezhet, ezzel is megkönnyítve a meghúzott végösszegű pályázatok rostálóinak munkáját.

A Tájház Szövetség első alkalommal vehetett részt a Múzeumok Majálisa nagy sikerű rendezvényén a Magyar Nemzeti Múzeum kitűnő szervezésében május 18-19-én. Rendkívül kedvező helyen (a főlépcsőtől balra lévő kis ligetben), a Magyar Földrajzi Múzeum és a Tardi Tájház standjai között növelhettük ismertségünket, tájékoztathattuk az érdeklődőket szervezetünkről, céljainkról, törekvéseinkről. A látogatók zöme nagyon hiányolt egy önálló kiadványt a hazai tájházakról, akár régióként megbontva is.

A Szövetség elnökségének döntése értelmében megkezdődött a regionális fórumok szervezése, amelyek közül az elsőt a Dél-Alföldi Régióban, Mindszenten tartjuk 2003. június 23-án. A szakmai előadásokkal és konzultációval egybekötött rendezvénytől a Szövetség taglétszámának növekedését és a szervezeti élet gyorsabb beindulását várjuk.

Jósvafő, 2003. június 14.

Szablyár Péter

Tájházaink állapotáról - problémák és megoldások II.

- Baranyai Zoltán építmény fenntartó mérnök -

Előző számunkban a tavaszi munkálatokról igyekeztünk néhány használható információt, tanácsot átadni, amivel megkönnyíthetjük, vagy legalábbis áttekinthetőbbé tehetjük az épületek fenntartásának és karbantartásának feladatait. A visszajelzések pozitívak voltak, így mindenképpen hasznosnak tartjuk a folytatást.

Az első részben már érintettük a tetők és a falak témakörét, de vagy csak részben, vagy általánosságban, így mostani számunkban ezt szeretnénk kiegészíteni. Lesznek továbbá új témáink is, úgy, mint az alapozás kérdése, a járdák és szivárgók, valamint néhány szót ejtünk a kéményekről és tűzhelyekről. A felsorolt témakörökről a szakirodalomban egész könyvsorozatok szólnak, így a mindenre kiterjedő és alapos ismertetésük jelen keretek között nem lehetséges. Nehezíti ezt az a tény is, hogy épületeink sokfélesége, az azokban előforduló szerkezetek és megoldások megszámlálhatatlan változata esetenként más és más problémákat vet fel. Ezért általánosságban tudjuk a legfontosabbakra felhívni a figyelmet, néhány gyakori jelenséget bemutatva.

A falszerkezetek az épületek legnagyobb tömegű, és előfordulásukat tekintve legváltozatosabb anyagú tartószerkezetei. Mégis általában elmondható, hogy a sokféle anyag és szerkezeti kialakítás mellett fő ellenségük talajból és a csapadékból bekerülő víz. Ez a népi épületek esetén különösen igaz, mint ahogy ezt az előző részben már tárgyaltuk, de elég, ha csak az elmúlt időszak tisztai áradásaira gondolunk, ahol ilyen házak tömege ment tönkre szerkezetileg is a víz hatására (erről majd az alapozás témakörénél is említést teszünk).

A föld és vályog alapanyagú falak tulajdonképpen egyfajta "talajkeveréket" alkotnak. A talaj szilárdsága víz hatására jelentősen csökken, a benne működő kohézió gyakorlatilag képes megszűnni, ami terhelés esetén összeroskadást okoz.

Fa anyagú, vagy fát tartalmazó falakban víz hatására ideális körülmények jönnek létre a farontó gombák számára, melyek gyakorlatilag "megeszik" a fa szerkezetét alkotó sejteket. Még a kőből készült falak sincsenek biztonságban a víztől, hiszen ezek gyakran földanyagú habarccsal készülnek, ami a vályoghoz hasonlóan viselkedik vizesen, de még nagyobb gond lehet, hogy a kő is képes beszívni a vizet, ami idővel, főleg a fagyok során málláshoz vezet.

A fenti jelenségek következményei a már említett szilárdságcsökkenés, az ebből származó roskadás, töredezés és mállás, repedések vagy jelentős alakváltozások létrejötte (ez utóbbiak alapozási problémákra is utalhatnak, így mindig alapos vizsgálódás után vonhatunk le következtetéseket). A tévedések és meggondolatlan vagy szakértelem nélküli beavatkozásokat megelőzendő, azonnal forduljunk statikushoz (a statikus épületek, építmények tartószer-

kezeteivel foglalkozó mérnök), amennyiben alakváltozásokat (pl. dőlés, ferdülés, öblösödés), friss, esetleg növekvő repedéseket, vagy a keresztmetszet csökkenését (pl. a szerkezet táskásodása, mállása) tapasztaljuk. Fontos, hogy erre soha nem szabad sajnálni a pénzt és időt! Sajnos a híradásokban elég sok katasztrófáról hallhatunk ahhoz, hogy ezt ne kelljen különösebben bizonygatni.

A falak tönkremenetelével a terhet rájuk átadó szerkezetek is sérülhetnek, sőt életveszélyessé válhatnak, így számítsunk rá, hogy adott esetben ezek ideiglenes megtámasztását, dúcolását is biztosítani kell. Ehhez mindenképpen szakember segítségét kell igénybe vennünk, aki kellő ismeretekkel, tapasztalattal és gyakorlattal bír, ismeri a balesetelhárítási óvórendszabályokat, és megfelelő eszközökkel rendelkezik a feladatok elvégzéséhez. Természetesen a megtámasztás módját és rendszerét is a statikusnak kell meghatározni.

Ezen szerkezetek javítására számos lehetőség van, melyek közül a legmegfelelőbbet szintén a statikusnak kell kiválasztania. Ezek közül csak néhány megoldás például a szakaszosan elvégzett részleges vagy teljes falcseré, vagy az erősítő, megfelelően méretezett kötényfal alkalmazása, de léteznek kémiai szilárdságnövelő megoldások is. A lényeg, hogy saját szakállunkra, önerőből NE kezdjünk bele ilyen munkálatokba, mindig tartsuk be a fentiekben leírtakat!

Sokszor megfélekedünk róluk, mégis szerkezetileg a falak részét képezik a nyílásáthidalók. Népi épületek esetén a két, leggyakrabban előforduló típus a fagerenda és a boltöv.

Előbbinél a tönkremenetelt általában a korhadás okozza, ekkor a csere a legkézenfekvőbb és legmegbízhatóbb megoldás, melynek pontos technológiáját a megfelelően képzett kőművesek ismerik (oldalanként külön-külön, a födém megfelelő dúcolásával, ha erre szükség van). Legkönnyebben a szemöldök láthatóan jelentős lehajlásából, vagy az alatta lévő nyílászáró szerkezet deformációjából, beszorulásából következtethetünk erre a hibára.

A boltövek jelentős oldalirányú, vízszintes erőt fejtenek ki a mellettük lévő falszerkezetre. Ha a támasztó hatás csökken, vagy megszűnik, a boltöv "megszállhat", vagy akár le is szakadhat. Ennek veszélyét a nyílás síkjára merőleges repedések szokták jelezni, ha az oldalirányú megtámasztás megszűnése nem drasztikus. Gondot okozhat még, ha középen valamilyen okból függőleges megtámasztást kap, és az ékelés meglazul, ekkor a hibajelenségek hasonlóak az előző esethez. Vályogtéglából készült boltövek esetén az átázás vezet szilárdságcsökkenéshez, így a későbbiekben nem tudja a rá ható terhelést viselni.

A legfontosabb, hogy az áthidalás szerepét soha ne vehesse át a nyílászáró szerkezet, mert azt az ebből származó igénybevételekre nem méretezték!

A falakkal együtt szokás emlegetni a koszorút is. Ez a falakban keletkező, vagy azokon átadódó vízszintes húzófeszültségeket hivatott felvenni. Népi épületeken ez általában nem készült, illetve a tető és a födém egy része veszi át a szerepét. Azonban még így is szükség lehet az alkalmazására, amennyiben ez nem

lehetséges (nincs ilyen mértékű felújítás a házon), léteznek pótlólagos megoldások (pl. vonórudak beépítése), melyeket statikus választ ki és határoz meg pontosan.

A tetőszerkezetek héjazati részéről az előző számban részletesen leírtuk a legfontosabbakat, most pedig a szerkezeti részekről teszünk említést. Itt a legnagyobb problémát szintén a farontó gombák és rovarok okozzák, a túlterheltség csak a hasznos keresztmetszet ezek általi jelentős csökkenése miatt szokott gondot okozni (Fa tetőszerkezeteink sok esetben részben túlméretezettek a kapcsolatok miatt létrejövő keresztmetszet-csökkenésből adódóan, mivel az így lecsökkentett keresztmetszetnek is képesnek kell lenni az igénybevételek elviselésére. Ez azonban nem jelenti azt, hogy könnyelműen beavatkozzunk a tetőszerkezet erőjátékába, ezt bízunk minden esetben statikusra.). Az előzőek alapján a hibára utaló jelek is a látható, normálistól eltérő alakváltozás, valamint a szerkezet anyagán látható korhadás, illetve rovarok káros hatása.

Ilyen esetekben a statikus meghatározza a teendőket, a javítás módját és az ezzel kapcsolatos szükségessé vált intézkedéseket. Mindenképpen szerencsés, ha ilyenkor felkeresünk egy faanyagvédelmi szakértőt is, aki segítséget tud nyújtani a károsítók továbbterjedésének megakadályozásában, a károsodás megszüntetésében (ha ezt mértéke és fajtája engedi), illetve a további károsodások megelőzésében. Ez utóbbihoz tartozik a faszervezetek tűz elleni védelme is, amivel kapcsolatban ugyancsak tőle kérhetünk tanácsot (ez általában vegyszeres kezelést jelent, új szerkezetek esetén pedig alkalmas mértékű keresztmetszet-növelést is szoktak alkalmazni).

Néhány fontos szabály a tetőszerkezet javításának munkáihoz (természetesen a kivitelezést itt is megfelelően képzett szakemberre kell bízni):

- a javítandó, esetleg cserélendő szerkezetet mindig tehermentesíteni kell
- szerkezeti elemet kibontani csak úgy szabad, ha az nem támaszt meg további szerkezeti elemeket (a fedél meglehetősen összetett szerkezet, így ez nem ritka), szükség esetén gondoskodni kell az ideiglenes vagy végleges megtámasztásról
- a födém szerkezet általában népi épületek esetén szerves része a tetőszerkezetnek, erről a beavatkozás során nem szabad megfeledkezni
- minden esetben szigorúan be kell tartani a baleset-megelőzési óvórendszabályokat.

A födémeket a következő részben részletesebben taglalni fogjuk, a faanyagvédelemről pedig önálló írást tervezünk megjelentetni, szakértői névsor közreadásával.

Az alapozás feladata, hogy az épület terheit megfelelő módon átadja a talajra, szerencsés esetben a talaj átfagyási mélysége alatt (ez főleg fűtetlen épületek esetén lehet fontos). Népi épületek esetén, sok esetben ez a szerkezet vagy teljesen hiányzik, vagy csak részben, illetve hiányosan készült el.

Ettől függetlenül ez nem mindig okoz problémákat (ez a helyi talajviszonyoktól nagyban függ), mert nem keletkeznek általa jelentős és káros épületmozgások, süllyedések. Ekkor gyakorlatilag nincs teendők.

Problémát az okoz, ha nem kívánt mértékű, káros mozgások keletkeznek a megfelelő alapozás hiánya által, ekkor ismét statikushoz kell fordulnunk, aki a megfelelő eljárást kidolgozza és megtervezi, valamint kivitelezési javaslatot ad (pl. szakaszos aláfalazás megfelelően méretezve, és elvégezve a felszerkezet szükséges ideiglenes megtámasztásait).

Az alapozás témakörében érdemes szót ejteni a szigetelés témakörében is, amiről az előző részben olvashattak, de van egy olyan problémakör, mely inkább az alaptesthez kapcsolódik, nevezetesen a lejtős terepen a "hegy felől" térszín alatt érkező rétegvíz elleni védekezés. Erre a leggyakoribb megoldás az ebben érintett alaptest-szakasz és a talaj által határolt falak szivárgópajzzsal történő védelme. Ez a szerkezet külső síkján elhelyezett szivárgólemezből (pl. Dörken Delta MS 500), az ezt borító geotextíliából (ezek összeépítve is kaphatók: pl. Dörken Delta Drain), valamint az alsó élen elhelyezett, lejtésben kiépített dréncsővel bélelt és geotextíliával borított coule-kavics szivárgótesből áll. A lejtést előre elkészített soványbeton szerelősínttel célszerű megoldani. Fontos, hogy gondoskodni kell az összegyűjtött víz megfelelő elvezetéséről (pl. csapadécsatorna, megfelelő szikkasztó stb.). Az elkészítés során ügyelni kell rá, hogy tilos az alaptest teljes hosszán történő feltárása, mindenképpen szakaszosan kell megoldani a fektetést, ennek mértékét statikus határozza meg a körülményektől függően.

Az épület körüli járdákat és szivárgókat most egy fontos funkciójuk szerint soroljuk egy csoportba, mely a csapadékvíz épülettől távol tartása illetve elvezetése. Emellett a járdáknak közlekedési funkciójuk is van, de ez műszaki szempontból nem tér el jelentősen, így külön nem tárgyaljuk.

A járdák leggyakoribban használt anyaga a beton, mely sok esetben kővel, kerámiával, esetenként fával kombinálva is előfordul. A fő műszaki követelmények vele szemben (épület körüli járda esetén):

- a minimum 1 %-os lejtés a falra merőleges irányban (hosszirányban kialakítható a víz összegyűjtésére és szabályozott elvezetésére alkalmas vályú is)
- megfelelő ágyazat (a humuszt mindenképpen el kell távolítani alóla), legalább 10 cm homokos kavics vagy dolomitúzalék
- biztosítani kell a hőmozgás szabad lefolyását dilatációs hézagok 2,0-2,5 m-ként történő beépítésével
- az épület és járda közötti hézagot vízzáróan kell tömíteni
- a felhasznált beton minősége minimum C12 legyen (kb. 1:4, 1:5 cement-homokos kavics keverési arány), vastagsága pedig 8 cm
- a járda szélessége minimum 50 cm legyen, de jobb, ha az eresz vonalán kívül ér.

Ha még nincs járda házunk körül, és ezt a megoldást választjuk, vagy a meglévő szorul javításra, ezek a legfontosabb szempontok, amit figyelembe kell venni. A betonon természetesen bármilyen fagyálló burkolat elhelyezhető.

Ha idegenkedünk ettől a megoldástól, és adott esetben a házhoz sem illik esztétikailag, alkalmazhatunk épület körüli szivárgót is. Ennek létjogosultsága azáltal is nő, ha eleve a már említett szivárgópajzsot is beépítettük az alaptest mellé. A működési elve és kialakítása ugyan az, a különbség csupán annyi, hogy a felszínen egy soványbeton gerendába épített kőből, vagy betonelemekből készült járdaszegélyt kell beépíteni lezárásként, illetve ebben az esetben a geotextíliát nem kell a coule kavics felett átvezetni. Ebben az esetben a szivárgó vizet összegyűjtő dréncső fektetése és megfelelő kivezetése még fontosabb, tekintettel az elvezetendő víz jelentősebb mennyiségére.

A kémények veszélyes üzemű épületszerkezetek (gondoljunk csak a hibáikból adódó számtalan halálos kimenetelű balesetre), így velük kapcsolatban minden esetben a helyileg illetékes kéményseprő vállalat szakvéleménye a mértékadó. A népi épületek esetében sok kémény nem elégíti ki a ma érvényes szabványok által támasztott követelményeket. Ezekkel kapcsolatban mindenképpen javaslom a kéményseprőkkel való konzultációt, és az általuk javasoltak (adott esetben előírtak) betartását.

Általában kéményekkel kapcsolatban a legtöbb gondot a tetőn kívüli rész okozza. Ez van leginkább kitéve az időjárás viszontagságainak, valamint a füstgáz lehüléséből és a káros savak keletkezéséből származó folyamatok is itt a legintenzívebbek. Az erős téli fagyok és a forró füst hőmérsékletkülönbségéből adódó hő-mozgás is itt képes a leginkább kikezdeni a kéményt. Néhány általános szabály és javaslat, ami ebben a témakörben hasznos lehet:

- a kémény javítását mindig bizzuk szakemberre, akitől várjunk el gondos munkát, melynek befejeztével minden esetben ellenőrizzük, nem keletkezett-e dugulás a kürtőben
- nád és faszindely tető estén szikrafogó elhelyezése válhat szükségessé, logikus okok miatt
- a kémény kürtőméretét (főleg új, vagy felújítandó kémény esetén) a tűzhely méretéhez képest kell megállapítani, ehhez kérjük kéményseprő segítségét
- a különböző fedkövekkel és kitorkolás-módosítókkal vigyázni kell, mert veszélyessé tudnak válni, amennyiben akadályozzák a füst szabad kiáramlását, itt is kérjük ki a kéményseprő véleményét
- mindig győződjünk meg a kémény huzatképességéről, ha már egy ideje nem, vagy csak ritkán használjuk, például egy égő újságpapír kürtőbe tartásával
- A kéménynek mindig megfelelően tisztíthatónak kell lenni, a tisztítónyílásokat megszüntetni tilos (6 m-es kéménymagasság felett a padlásra is tisztítónyílást kell beépítenünk

- mindig lehetővé kell tenni a kéményseprő számára a kémény ellenőrzését, tisztítását, a kürtőnek folyamatosan "tisztának", teljes keresztmetszetében átjárhatónak kell lenni
- a kéménykürtőben keresztmetszet-szűkítést alkalmazni szigorúan tilos, ha pl. újjáépítjük a kémény födém feletti részét, azt csak a régi, födém alatti kürtőméret megtartásával tehetjük.

Az épített tűzhelyekről elmondható, hogy ahány, annyi féle. Ha a szerkezete ép, a füstjáratok átjárhatók, és maga a tűzhely alaposan kipróbált, tulajdonképpen nem lehet különösebb gond. Ha nem ismerjük, pl. most vásároltuk a házat, amiben található, szakemberrel kell átnézetni (ez lehet kéményseprő is), aki szakvéleményt ad róla, ami alapján eljárhatunk. Átrakatás, javíttatás alkalmával törekedjünk az alábbiakra:

- törekedni kell rá, hogy a tűzhelyet teljes egészében válasszuk el az épület egyéb szerkezeteitől, pl. falaktól, ha ezt az esztétika megkívánja, a kapcsolat legyen látszólagos, tehát a tűzhely önmagában is legyen képes a működésre
- az összeépítés réseit, hézagait megfelelő módon tömíteni kell (hő és tűzálló, légzáró megoldással, mely képes elviselni a hőingadozásból származó igénybevételeket)
- természetesen törekedni kell az eredetihez, ha új tűzhelyről van szó, a stílushoz, tájegységi jellegzetességekhez való hűségre
- minden esetben szakemberrel végeztessük a munkát.

Ha az egyediségből adódó kérdés merül fel, arra - megkeresés esetén - igyekszem válaszolni.

Bizonyára feltűnt, hogy a fentiekben meglehetősen sokszor emlegettem a statikust és a szakembereket. Ez nem volt véletlen. Az épületek tartószerkezetei és veszélyes üzemű egységei nem gyerekjátékok. A velük kapcsolatos munkálatok, beavatkozások egyrészt jogszabályokkal szabályozottak, másrészt józan gondolkodással belátható a szakszerűtlen beavatkozások lehetséges következménye, így kérek mindenkit e tanácsok megszívására.

A következő számban a téli felkészülés teendőivel foglalkozunk, ezen kívül a födémek és a kerítések témakörében adunk segítséget. Továbbra is várjuk kérdéseiket, ötleteiket eddig nem tárgyalt és Önöket érdeklő problémákról, és igyekszünk azokra megfelelően válaszolni. Jó munkát!

Tájházak faanyagvédelmi problémái

- Nagy Endre muzeológus okl. faipari mérnök -

A fa több ezer éve használt építőanyag. Kedveltségét előnyös tulajdonságainak köszönheti. Könnyen megmunkálható, kis önsúlyához nagy teherbíró képesség társul, nagy szilárdsága ellenére sem rideg, hanem megfelelően rugalmas, környezeti hatásoknak ellenálló, kiváló hő- és hangszigetelő.

E tulajdonságai széleskörű felhasználását tették lehetővé.

Épületek tetőszéke, födémek, nyílászárók, épületfalak (vázszerkezetes- és boronafalak), gyakran teljes épületek, berendezési és használati tárgyak, munkaeszközök készültek belőle.

Építészeti felhasználását a 18. századtól egyre szigorúbban korlátozták. Az erdőterületek megvédése és a tüzesetek visszaszorítása érdekében tiltották a fa falszerkezetek építését, de az ország számos pontján ennek ellenére továbbra is fából építettek. Így volt ez a Vas megyei Őrségben is.

Őrségi ember „faházban nem lakni annyinak tartá, mint magát elevenen eltemettetni” – írták egy útijegyzetben 1838-ban.

Tájházainknál a fa felhasználásának minden területével találkozunk. A fentieknek megfelelően néhol csak egyes épületelemek, másutt az egész épület fából van.

Különös sajátja a tájházaknak a muzeális berendezés. Általában néprajzi jellegű fatárgyakkal, bútorokkal találkozunk. A tárgyak életkora száz év körüli, de nem ritka a több száz éves darab sem. A tönkremenetel itt a legszembetűnőbb. Ezek a tárgyak kevésbé tartós faanyagból készültek. Mindennapi használatra szánták őket. Fűtetlen, lakatlan, gyakran rosszul szellőztetett tájházainkba kerülve, az eredeti funkció – a mindennapos használat - elmaradásával sokszor szemünk láttára porlanak szét.

De mi is okozza a faanyagok tönkremenetelét? Mik a károsítók? Milyen körülmények között következik be a károsítás, meg lehet-e azt akadályozni?

Az alábbiakban a károsítók felismeréséhez, a kártétel megelőzéséhez kívánunk segítséget nyújtani.

A fa szerves anyag. Cellulóz, lignin valamint járulékos alkotórészek, gyanták, cserzőanyagok, zsírok, poliszaharidok, stb. építik fel.

Környezeti tényezők - a fellépő konzumens (fogyasztó) szervezetek - hatására biológiailag lebomlik, alkotóelemei visszakerülnek a természet örök körforgásába.

Ez egyfelől kedvező folyamat. Ennek köszönhetjük, hogy környezetünkben nem halmozódott fel több ezer év fa törmeléke, szemétje.

Máskor ugyanez a folyamat nem olyan áldásos, sok esetben pusztulást, értékeink megsemmisülését is jelentheti.

A beépített faanyag biológiai károsítói a farontó gombák és rovarok

A *gombák* nagy nedvességigényűek. Megtelepedését a faanyag hosszabb ideig való átnedvesedésének kell megelőzni. 20-50% fanedvesség és - az ember számára is kellemes - 25C körüli hőmérsékleten virulnak a legjobban. A hőmérséklet és a nedvesség csökkenésével aktivitásuk lassul, de nem pusztulnak el. Száraz közegben évekig képesek „szunnyadni”, de az újbóli vizesedés hatására visszanyerik aktivitásukat.

A gombafonalak nagy területeket átszőnek, egy esetleges beázás hatására az épület távoli pontjain is megjelenhet a fertőzés.

A farontó gombák károsításukat tekintve fehér- vagy barna (vörös) korhadást okoznak. A fehér korhadást okozó gombák a sejtek ligninjét bontják el, a megtámadott fa rostjaira esik szét.

Vörös korhasztó gombák a fehéres színű cellulózt bontják, a barnás színű lignin megmarad. A fa sötét vörösbarna színű lesz, évgyűrűk és rostok mentén egyaránt repedezik, kockákra esik szét.

A beépített faanyag károsítói általában vörös korhadást okoznak.

Legveszélyesebb károsítói a *könnyező házigomba (Merulius Lacrymans)*. Megtelepedéséhez kb. 30%-os fanedvesség szükséges, de a száraz faanyagra is áttérjed.

Az életfolyamatai során a cellulóz bontásánál keletkezett vizet képes újrahasznosítani, gombafonalain szállítva a megtámadott faanyag nedvesítésére használni. Veszélyességét fokozza, hogy téglafalon, sőt betonon is átnő, teljes épületeket képes gombafonalaival átszőni. Elsősorban a fenyőféléket, de a lombos fákat is megtámadja. Vörös revesedést okoz.

A *pincegomba (Coniophora Cerebella)* nagy nedvességigényű. Fejlődéséhez 50-60%-os fanedvesség szükséges. Kiszáradás után elpusztul, de az általa előkészített faanyag jó táptalajt (savas közeg) biztosít a könnyező házigomba megjelenésének. Fenyő és lombos faanyagot egyaránt károsítja. Vörös revesedést okoz.

Előfordulására pincékben, átázott épületrészeknél számíthatunk.

A *házi kéreggomba (Poria Vaporaria)* is nagyon magas, 40-50%-os fanedvesség mellett jelenik meg.

Elsősorban a fenyőféléket károsítja, vörös revesedést okoz.

Megjelenésére pincékben, átnedvesedett, falazattól, vakolattól kiszáradni nem tudó gerendavégeknél vagy agyag-tapasztástól, kiszáradni nem tudó egyéb faszerkezeteknél számíthatunk.

A fenyő lemezes tapló (*Gleophyllum Abietinum*) főként a lucfenyőt támadja. Ez is vörös korhadást okoz, de a korhadás a fa belsejéből indul. A fa a felületén egészségesnek látszik, de a belseje már korhadt. A károsodásra elszíneződések – korhadási foltok- és a repedésekben megjelenő gomba termőtestek utalnak.

A fenyő lemezes tapló megjelenésére elsősorban a nyílászáróknál számíthatunk. A károsítás általában a festékbevonat sérülésére vagy a gittelés hiányosságára vezethető vissza.

Aktív gombafertőzésre a gombafonalak jelenléte vagy a lepényszerű termőtestek megjelenése utal. A gombafonalak, a micéliumok eleinte mindenhol fehérek, vattaszerűen terjednek. Az idősebb micéliumok különböznek, a károsító beazonosítására is alkalmasak.

A könnyező házigomba gombafonalai szürkés színűek, a megvastagodott, idősebb micéliumkötegek hajlításkor pattanva törnek.

A házi kéreggombának hófehér, a pincegombának sötétbarna micéliumai vannak.

Ha tájházainknál aktív gombafertőzést észlelünk szakemberhez kell fordulnunk. Nem szabad házilagos megszüntetéssel, gombaölő szerek felkenésével kísérletezni. Egy nem jól felismert könnyező házigomba, vagy egy rosszul körülhatárolt fertőzés mérhetetlen károkat okozhat.

A károsító meghatározása, a fertőzés körülhatárolása, a mentesítés megtervezése, az alkalmazandó eljárások, védőszerek kiválasztása faanyagvédelmi szakértő feladata.

A tájház tulajdonosának vagy kezelőjének gombafertőzés megjelenését kell megelőznie.

Épületekben korhasztó gombák csak a hosszabb ideje átnedvesedett faanyagon lépnek fel. Ennek értelmében törekedni kell a beázások megelőzésére, páralecsapódások elkerülésére, az állandó szellőztetésre. Az épület kiszáraitásával a gombásodás megelőzhető.

Megfelelő építészeti kialakításokkal: külső vízelvezető rendszerek, kavicságyak, légáteresztő vakolat- és padlórendszerek alkalmazásával még a talajjal érintkező faszerkezetek is jól megvédhetők.

A kavicsfeltöltésre homokba fektetett hajópadló vagy a máznélküli égetett agyag burkolat képes a keletkező nedvesség elpárologtatására, megszüntetve ezzel a szerkezetek átnedvesedését.

Nedvesség elleni szigeteléssel nem rendelkező tájházaink minden helyiségének ilyen padozattal kellene rendelkeznie!

Kritikus pontjai az épületeknek a vizes helyiségek. A gombásodás elkerülése érdekében kerüljük a vizesblokkok tájházon belül történő elhelyezését!

Ha a kezelésünkben lévő tájházon nagyobb felújítás történik és az padozatok eltávolításával vagy vakolatok leverésével is jár, akkor addig eltakart faszerkezetek is hozzáférhetővé válhatnak. Ilyen esetben természetesen a kibontott szerkezeteket - főként a talajjal érintkezőket - kémiai

faanyagvédelemmel is el kell látni. Az itt alkalmazható eljárásokról és védőszerekről a későbbiekben tesztek említést.

A *farontó rovarok* petéiket a faanyag repedéseibe rakják. A petékből kikelő álcák a fa belsejébe rágják magukat, a faanyaggal táplálkoznak. Az életfeltételektől és a rovar fajától függően 1-10 évig élnek a fában, majd bebábozódnak. A bábból rövid nyugalmi idő után ismét bogár bújik elő és elhagyja a faanyagot. A bogarak tömeges megjelenése, a „rajzás” általában május végétől augusztusig tart. A bogár csak néhány hétig él. Nem táplálkozik a faanyaggal, de petéit (általában több százat) a faanyag repedéseibe vagy a régi kirepülési nyílásokba rakja.

A rajzás eredményeként a már fertőzött faanyagban megsokszorozódik a kártevők száma, ill. az addig egészséges faanyag is ilyenkor fertőződhet meg.

A faanyagot károsító rovarok egy része az élő fát, másik részük a már feldolgozott, beépített faanyagot károsítja.

A beépített faanyag károsítói:

Házicincér (Hylotrupes Bajulus) a fenyőféléket, elsősorban az erdeifenyőt károsítja. Lárvai csak a szijácsban (a faanyag külső, kevésbé tartós része) élnek. Furatlisztet a járataiból nem dobja ki. Erős fertőzés esetén a külső papírvékony réteg meghagyásával képes a szijácsot teljesen felmorzsolni, szerkezeti elemeknél jelentős szilárdságcsökkenést okozva ezzel.

A fertőzésről az ovális kirepülési nyílások és a faanyag sérüléskor vagy megvésésekor hulló furatliszt árulkodik.

Egy-egy rovar 200-400 petét is lerak. Álcái 3-4 évig élnek a faanyagban, de szélsőséges körülmények között generációs ideje 30 évig is elhúzódhat. Rajzása a nyári hónapokra esik.

Jól tűri a szárazságot, kifejezetten szereti a meleget. Hőmérsékleti optimuma 28-30 C körül van.

Elsősorban padlásokon, fenyőből készült tetőszerkezetekben károsít.

A nagyon idős faanyagot nem kedveli. 80-100 évnél idősebb gerendáknál kártételére nem kell számítanunk.

Dacos kopogóbogár (Dendrobium Pertinax) a fenyő és lombos faanyagot egyaránt károsítja. Generációja 2-3 év alatt fejlődik ki, rajzási ideje április, május.

Kirepülési nyílásai kerek, 3-5 mm átmérőjűek.

Nagy nedvességigényű. A gombák által már fertőzött átmedvesedett faanyagot károsítja.

Közönséges kopogóbogár (Anobium Punctatum) a fenyő és lombos fát, szijácsot és gesztet egyaránt támadja. Generációs ideje optimális körülmények között egy év, rajzása áprilistól augusztusig tarthat. Kirepülési nyílásai kör alakúak, 1-2 mm átmérőjűek.

Szárazságtűrő rovar, már 10 % körüli fanedvességnél képes megélni. A száraz, több száz éves faanyagot is károsítja, teljes keresztmetszetében képes lisztszerű porra rágni.

Károsításával elsősorban födémeknél, fából készült berendezési tárgyknál, bútoroknál kell számolnunk.

(A népnyelv tévesen a kopogóbogarat nevezi „szú”-nak, pedig a szúfélék álcái nagyobb járatokat fúrnak, csak a még élő vagy frissen döntött fában károsítanak.)

Szijácsbogár (Lyctus Linearis) csak a lombos fát, elsősorban a tölgy szijácsát károsítja.

Generációja egy év alatt fejlődik ki. Rajzási ideje tavasszal, nyár elején van. Kirepülési nyílásai kerek, 1-2 mm átmérőjűek.

Szárazságtűrő, 7-25 % fanedvesség között életképes. Tölgy szijácsát képes teljes egészében felőrölni, csak a felületen hagy egy vékony réteget.

A rovarkárosítás mértéke eltérő, esetenként igen jelentős lehet. Fontos az aktív károsítás felismerése, mértékének meghatározása

A fertőzésre elsősorban a faanyagból kihulló rágcsálékból következtethetünk. A kopogóbogarak rágcsáléka finom, lisztszerű örlemény. Vízzintes felületeken, bútorokon gyakran találunk 1-2 cm magasságú porkúpokat. Ez a kopogóbogár járatokból feltúrt rágcsáléka.

A házicincér rágcsáléka ritkán látható, rajzáskor kerülhet kismértékben a felszínre. Durvább szerkezetű. Kirepülési nyílások közelében, pókhálókon fennakadva találkozhatunk vele.

Aktív fertőzésre utalnak a friss, még nem beszürkült kirepülési nyílások is. A kopogóbogaraké kicsik, kerek, a házicincéré ovális, 3-5 mm-es. Beszürkült, eltömődött nyílásokból korábban meglévő, elhalt fertőzésre következtethetünk.

A cincér rágása, kopogóbogár percegése csendes környezetben gyakran hallható is.

A felismert fertőzés mentesítéséről gondoskodni kell. Használatos módszer a „hőlég” kezelés, ahol a faanyagot tartósan (1 órán át) 60 C körüli hőmérsékleten kell tartani. Ezen a hőfokon a rovarok elpusztulnak. A hosszú ideig tartó hőközlés a faanyag jó hőszigetelő képessége miatt szükséges, hogy a mélyebben lévő károsító is elpusztuljon.

Tájházaink esetében a „hőlég” eljárás használata nem célszerű.

Gazdaságosan és nagyon jó hatással használható a rovarfertőzés megszüntetéséhez a *gázosítás*. A kártevő minden fejlődési alakját (álca, báb, rovar) elpusztítja.

A felhasznált gáz lehet valamilyen mérges-gáz, vagy nem toxikus anyag, általában széndioxid (CO₂).

A széndioxiddal történő mentesítés gyakorlatilag veszélytelen. Egész épületek fertőtlenítésére is használható. A bezárt, lefóliázott térbe levegőnél nehezebb

CO₂-ot engednek. A gáz feltölti a teret, és fokozatosan kiszorítja a levegőt. A rovarkártevők oxigénhiány következtében pusztulnak el.

Toxikus anyagokkal történő gázosításhoz általában etilénoxidot, metilbromidot vagy foszforhidrogént használnak.

Az etilénoxid és a metilbromid költséges és komoly biztonsági feltételeket követel, de gyakorlatilag minden élő szervezetet, gombát, baktériumot elpusztít. Használatuk kistérgázosításnál, főként gombafertőzött, értékes műtárgyak mentesítéséhez javasolható.

Tájházainknál a rovarfertőzés megszüntetésére a foszforhidrogénnel történő gázosítás a legalkalmasabb.

A gázosítás történhet ládában, kamrában, gázosító sátorban, de a nyílások lezárásával egész helyiségek elgázosítására is lehetőség van. A gáz tablettá formájában kerül forgalomba. A tablettából 1 óra elteltével kezd felszabadulni.

Nagy molekulájú lassú gáz. Behatolásához 15 C feletti hőmérsékleten 7 nap szükséges. Véletlen mérgezéstől nem kell tartani. Ahhoz hosszú ideig a gáztérben kellene tartózkodnunk.

Védőintézkedéseket inkább a gáz tűzveszélyessége miatt kell alkalmazni. Nagy koncentrációban robbanásveszélyes lehet.

A gáz a rovarkártevőt minden fejlődési állapotában elpusztítja.

A gázosítást egészségügyi gázmester végezheti, aki nagyobb városainkban biztosan megtalálható.

A gázosítás végezhető az udvarban mezőgazdasági fólia alatt is.

Fóliabontás, az előírt szellőztetési idő (1-2 nap) után a faanyag tovább munkálható. A restaurálásra kerülő fatárgyakat célszerű gázosítás után mosni, tisztítani, mert a faanyagba esetlegesen benmaradó víz csökkenti a gáz behatolását.

A gázosítás megszünteti a fertőzést, de a későbbi fertőzés ellen nem nyújt védelmet. Gázosítás után a faanyagot, műtárgyat felületi védelemmel kell ellátni valamilyen megelőző hatású kémiai faanyagvédőszerrel.

A gázosítás és azt követő megelőző kezelés biztos műszaki megoldást jelent, de gazdaságilag is így a legkedvezőbb.

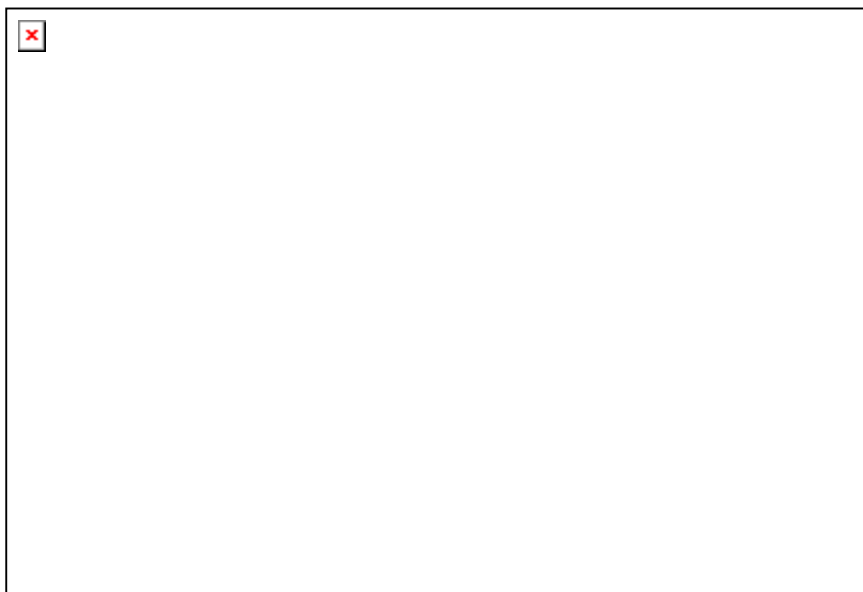
A faanyagvédelem gyakorlati megoldásai, a különböző helyeken alkalmazható védőszerke a *Tájházi Hírlevél* következő számában kerülnek ismertetésre.

Bemutatkozik a Borsodi Tájház (Edelény)

A Borsodi Tájház Edelény város és a Bódva völgye regionális múzeuma. Gyűjtőkörébe a néprajz tárgyi és szellemi anyagán kívül az ipar- és agrártörténet, a művelődéstörténet, a helyismeret tartozik. 2000 júniusától helyet ad a Borsodi Földvár ásatása során előkerült leletanyag egy részének is. Fenntartója Edelény Város Önkormányzata, működtetője a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum (István király útja 49. Tel. 48/525-080).

Három porta lakóház- és gazdasági épület-együttesét foglalja magába. A lakóépületek és a fennmaradt gazdasági épületek a Bódva menti népi építészeti szinte érintetlenül megmaradt reprezentánsai. A száz holdon gazdálkodó kisnemes Szathmáry-Horkay család portáját – a múzeum-együttes első egységét – 1987-ben vásárolta az akkori Városi Tanács múzeumi célra (Borsodi út 155.). A Szűcs-Kiss-Szarka középparaszti „amerikás” család háza (Váralja u. 1.) 1997-ben került a város tulajdonába vásárlás útján. A valaha három családnak otthont adó kisnemes Vadászy-család portáját (Váralja u. 2.) 2000-ben vásárolta meg az önkormányzat az örökösöktől. A porta egy részéből, két rossz állapotban lévő épület lebontása után parkolót alakítottak ki.

A **Szathmáry-Horkay-ház** az 1860-as évekből származó épület. 1909-ben történt felújításával nyerte el mai formáját. A hagyományos háromosztatú ház falait megemelték, utcai frontjára új, nagyméretű ablakok, stukkódíszek kerültek, új bejárati ajtóval látták el és udvari frontján oszlopsor (gang) épült mellvéddel. A gangról nyílik a nagykamra is. Végében két bejáratos istálló épült. 1994-ben a rossz állapotban lévő istállót lebontották, helyére 1999-ben egy ugyanolyan tömegű nyitott fedélszékes épületrész készült a földvári ásatás bemutatására, előtérrel, vizesblokkal. Az udvar másik oldalán, az utcai fronton 1913-ban szép, „egyiptomi” oszlopfős nyári konyha épült szabadkéménnyel, alatta téglaboltozatos pincével. A szabadkéményt 1960-ban elbontották, kemencéjét a gangon alakították ki. Végében van a pincelejáró és az egykori kocsiszín és sertésólak helyén kialakított féleresz, mely vendégfogadásra szolgál.

Az udvar végén, a szomszéd portára is átnyúlva három „fakkos”, elől-hátul kapus csűr épült kőből, udvar felőli oldalán pelyvás szín készült, ahol kasos méhes is elhelyezést nyert. A csűr közösségi célokat szolgál. A csűr mögött az egykori szilvaskert néhány fája még fellelhető. Az udvaron füstölő és beton silógödör, elől nagy kőkút látható.

A **Szücs-Kiss-Szarka-ház** tőcikes, háromosztatú, 1903-ban épült szerény megjelenésű épület, hozzáépített istállóval, szénarakóval, féleresz kocsiszínnel. Az udvar másik oldalán szintén háromosztatú kis épület áll, mely nyári konyha és éléskamra. A nyári konyha és kamra alatt téglaboltozatos pince van. Udvarán fából készült sertés- és tyúköll áll.

A **Vadászy-ház** 1905-ben épült, hasonló a Szathmáry-Horkay-házhoz. Udvari oszlopsora kiemeli a porta egykori gazdagságát. A stukkódíszes homlokzat tűzfalát lebontották, a két kis ablak helyett egy háromosztatú ablakot helyeztek el, és a falat kőporozták, így a homlokzat rekonstrukcióra szorul. Udvarán a két „fakkos” csűr és a fa sertés- és tyúköll rossz állapot miatt lebontásra került.

Pincéje a gangról nyílik, a kamra alá nyúlik, kőboltozatos.

A MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI

A gyűjtőmunka 1988 tavaszán kezdődött. Első néprajzi kiállítására és egyben a múzeum megnyitására 1991 pünkösdi vasárnapján került sor a Szathmáry-Horkay-ház szobáiban, nyári konyhájában, valamint csűrjében. Állandó kiállításai jól tükrözik a gyűjtőkört.

SZATHMÁRY-HORKAY-HÁZ

Egy kisnemes család tisztaszobája

Az épület „elsőházában” (tisztaszoba) a család néhány eredeti bútorával a népi lakáskultúrából a polgári lakáskultúrába való átmenetet figyelhetik meg a látogatók.

Nevezetes edelényiek

A mai város területén egykor született és élt nevezetes emberekről készült fotók, rajzok, hozzájuk kötődő tárgyak vannak az épület egykori konyhájában. Ezen jeles személyek közül az alábbiakban megemlítünk néhányat

- **Ragályi Tamás** *politikus, író*
(* Balajt, 1785. dec. 28. - † Parasznya, 1849. jan. 14.)
Borsod vármegye követe a reformkori országgyűléseken, ahol többek között síkra szállt a magyar nyelv hivatalokban történő használata mellett. 1950-ben Edelényhez csatolt Borsod községben is volt birtoka.
- **Dr. Menner Adolf** *orvos, szakíró*
(* Tata, 1824. ápr. 27. - † Diósgyőr, 1901.)
Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt honvédorvos. Az üldöztetések miatt elfogadja 1854-ben az Edelény által felajánlott körorvosi állást. 1890-től 1896-ig Borsod vármegye tisztiorvosa.
- **Miklós Gyula** *szőlész-borász, szakíró*
(* Finke, 1832. nov. 26. - † Budapest, 1894. máj. 2.)
Kormánybiztos a 19. század végi nagy filoxéra-járvány idején. Az ország borászatának fellendítésén sokat fáradozott. Részt vett az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban.
- **Sághy Gyula** *jogász, szakíró*
(* Edelény, 1844. máj. 8. - † Budapest, 1916. szept. 2.)
Egyetemi tanár, országgyűlési képviselő. Országgyűlési beszédei az Országgyűlési Naplóknak olvashatók.
- **Miklós Ödön** *mérnök, szakíró*
(* Finke, 1856. dec. 14. - † Passau, 1923. máj. 30.)
Több gazdasági kiállítás rendezője volt nemzetközi kiállításokon is. Földművelésügyi államtitkár lett. Alacsikai kastélyának kertjében temették el.

Bódva-völgyi Könyv- és Könyvtártörténeti Gyűjtemény

A hányatott sorsú anyag egy része kerül bemutatásra a „hátsóházban”. Gyűjtését az egykori Járási Könyvtár igazgatója, Slezsák Imre (1932-2002) és Augusztinyi Béla módszertani előadó végezte. Először Trizsben, majd Égerszögön nyert elhelyezést. 1998-ban a borsodi Ragályi Tamás Fiókkönyvtárban volt. Annak megszűntével, 1999 telén került a múzeumba. Régi népkönyvtári bútorok, eszközök láthatók a szobában, amely helyszűke miatt csak válogatás az eredeti anyagból.

Cipésműhely

Több edelényi mester: Korbély István, Laczkó József, Szabó József, Vincze Gábor műhelyének megmaradt berendezése, szerszámai kerültek ajándékozás révén a múzeum tulajdonába, ezek a ház egykori kamrájában tekinthetők meg.

A Borsodi Földvár. Egy államalapítás kori megyeszékhely

A kiállítást a miskolci Herman Ottó Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum anyagából az 1987-1999 között végzett feltárást vezető régész, dr. Wolf Mária rendezte.

A Borsodi Földvár az István király által létrehozott Borsod megye első világi és egyházi központja, névadó települése volt. Feladatai közé tartozott a határvédelem is.

A várfalakat jelentő sáncok a 10. század végén, a 11. század elején készültek. A földsáncokat faszerkezet erősítette.

Területén egy korábbi, a 10. század második felében épült település maradványai is napvilágot láttak. E falu romjain épült fel az államalapítás korában az ispánsági vár.

A Borsodi Földvárat az 1200-as évek elején Anonymus említi először. Hiteles oklevél 1219-ben emlékezik meg róla. A 14. század elején megyeszékhely funkcióját elveszítette.

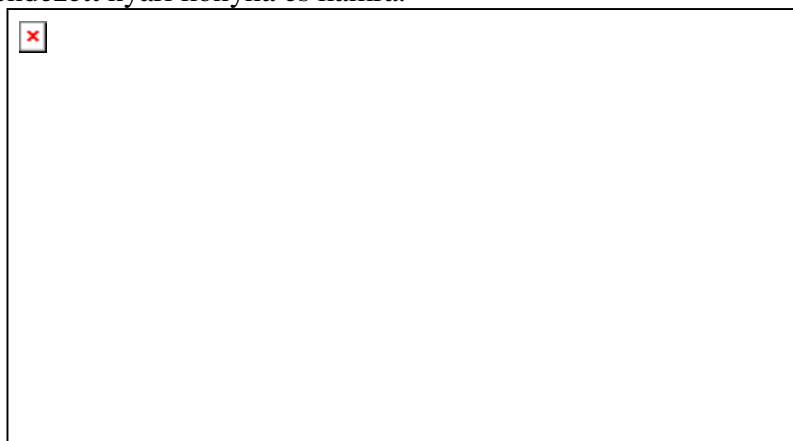
A várban feltárt 10. századi település és a 13. századi ispánsági központ leletanyagából nyújt ízelítőt a kiállítás, amely az egykori istálló helyére épült kiállítóteremben látható.

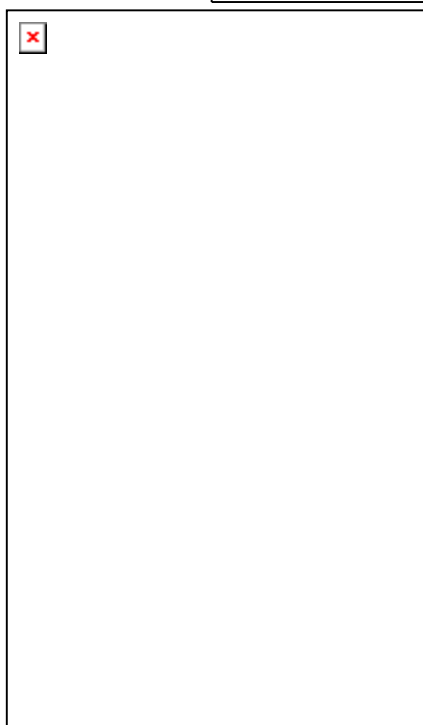
A földvár feltárása és a kiállítás elkészítése Edelény Város Önkormányzata anyagi áldozatvállalása révén valósult meg.

SZÚCS-KISS-SZARKA-HÁZ

Népi lakáskultúra a Bódva völgyében

A középparaszti család életkörülményeit bemutató kiállítás a néprajzi tárgyi gyűjtemény anyagából készült. A „nagyházban” látható a tisztaszoba, a nagykonyha, a szemben lévő kis épületben a berendezett nyári konyha és kamra.

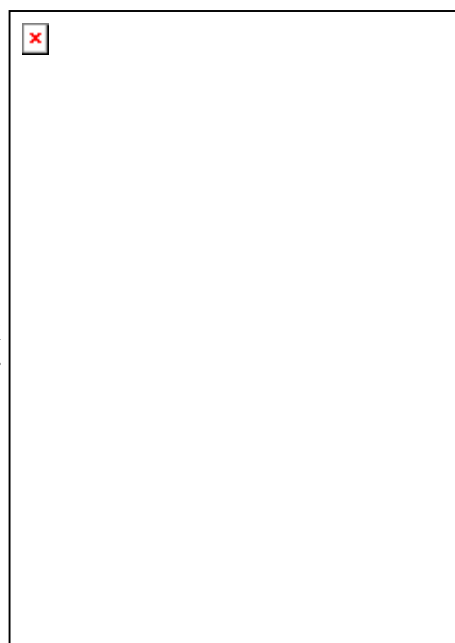

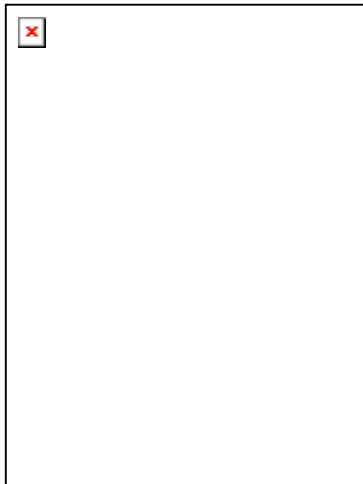
A Hodossy-család csengő-, kolomp- és kampógyűjteménye

Az Edelénybe települt család a hagyományos kovácmesterség gyakorlása mellett a pásztorok számára készítette ezeket az eszközöket, főként öntéssel. Hodossy Lajos (1892-1979) és fia, Hodossy Gyula juhász kampói, övcsatjai, csengői, kolompjai, kutyapergői, fokosai az ország minden pontjára eljutottak. Szépen kidolgozott termékeikkel mindketten kiérdemelték a Népművészet Mestere címet. Fotók, levelek kíséretében láthatók munkáik a „nagyház” hátsóházában.

Kádárműhely

Az egykori istállóban került berendezésre a Galkó Péter edelényi mester családja által a múzeumnak adományozott szerszámokból, Krizsán Lajos mester segítségével, aki kiegészítette a hiányos anyagot.

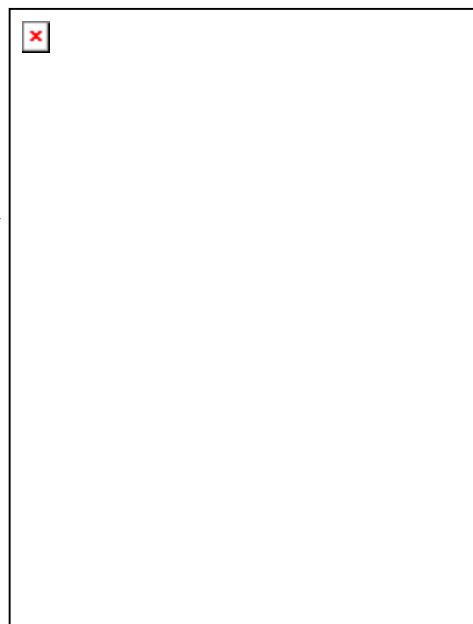
Kerékgyártó műhely

Szintén az egykori istállóban nyert elhelyezést az ajándékozás és vásárlás útján létrejött műhely. A kézzel hajtható eszterga mellett kerékagy-eszterga és a kocsi különböző részei láthatók (szekérrúd, kerék, szekéroidal stb.).

Kovácsműhely

A ház végéhez épített szénarakodóból lett kialakítva a gépészkovács-műhely Hodossy Gyula szakmai segítségével, több töredékműhely szerszámanyagából 1998-ban, a miskolci (diósgyőri) Melegalakítógyár Kft. anyagi támogatásával. A rakott tűzhelyes, gazdag szerszámanyaggal ellátott műhely híven mutatja be az egykor nélkülözhetetlen kovácsmesterséget.

A műhelyben kovácsolt termékek is megtekinthetők.

VADÁSZY-HÁZ

Az épület három helyiségében az intézmény jelentős textilgyűjteményéből láthatnak ízelítőt. A gyűjtemény nagy részét az Edelényből Budapestre elszármazott Kachelmann Róbert ajándékozta a múzeumnak 1996-ban. Nagyapja, Kachelmann Walter erdészeti főmérnök volt Coburg hercegnél a 19. század végén, a 20. század elején. A nagycsaládban illett szépen kézimunkázni. Kachelmann Róbert évtizedeken át gyűjtötte a nagynénik s a rokonság legkülönbözőbb korú, technikájú kézimunkáit, melyekhez vásárolt is és hozzáértéssel rendbe is tette. Így e gyűjtemény az elmúlt 200 év kézimunkáinak tárháza, amely saját gyűjtés révén is gyarapodott, Laki Lukács László kutatásai eredményeként.

Az „elsőházban” a 19-20. század fordulójától készített csipkék láthatók, melyek a polgári ízlést tükrözik. A tizenhatféle technikával készült csipkék között láthatnak kötött, horgolt, vert csipkét, recét, ír csipkét, szalag és móga csipkét (mely edelényi kötődésű készítőjéről, Móga Endrénéről kapta a nevét), de van szalag, tüll és varrott csipke, frivolitás, point lace, reneszánsz csipke és skófiumból vert csipke is.

A konyhában a gazdaságban használt vászonszöttesek láthatók, melyek a környéken egykor volt szövés-kultúra emlékei. A dagasztóteknő a sütőruhával, a szakajtókendő, a

vőfélykendők, az abroszok gazdag díszítményei az asszonyok kezemunkáját dicsérik. Rendkívül változatos az alapvásznak mintázata.

A „hátsóházban” bemutatott vászonzímzéseket mai szóval lakástextileknek nevezhetnénk. Látható itt falvédő a Házi áldás vagy a magyar Hiszekegy szövegével hímézve, feliratos-évszámú abrosz, halotti abrosz, csigacsináló surc, díszöröklöző, vagy a 20. század '30-as éveiben divatos kalotás technikával készült munkák.

A régi parasztház elképzeltetlen volt a mennyezet alá rögzített rúd nélkül, ami a szekrényt pótolta. Ebben a szobában is találhatunk ilyet. A kenderfeldolgozás különböző minőségű alapanyagait láthatják rajta. Szintén ebben a helyiségben került felállításra egy szövőszék is.

A gangon a kenderfeldolgozás eszközeit helyezték el, melyekről ma már kevesen tudják, hogy melyiket mire használták, pedig nem is olyan régen még minden paraszti háztartásban fellelhetők voltak.

*

A múzeum tevékenységét jól kiegészíti és jól szolgálja az intézmény helyismereti gyűjteménye, mely a Városi Könyvtárban található.

1997-től jelenik meg A Borsodi Tájház Közleményei című periodika, mely Edelénnel és a Bódva völgyével kapcsolatos régi és új írásokat közöl, tudósít a Borsodi Tájházban folyó eseményekről.

A tájházat 1997-ben végzett munkája eredményeként „Az év múzeuma” pályázaton a bíráló bizottság külön elismerésben részesítette.

NYITVA TARTÁS:

Május 1-től szeptember 30-ig, hétfő kivételével naponta 9-17 óráig (Tel.: 48/346-224).

Október 1-től április 30-ig, csak munkanapokon és munkaidőben, bejelentésre (Tel.: 48/525-080).

Belépőjegy:

Felnőtt:	200,- Ft
Diákigazolvánnyal, sorkatonával, nyugdíjas, pedagógus igazolvánnyal	100,- Ft
Kiállítás-vezetés	500,- Ft

Pályázati felhívás az „Év tájháza” cím elnyerésére

A Magyarországi Tájházak Szövetsége – alapítóinak szándékát szem előtt tartva - a hazai tájház-mozgalom népszerűsítése, értékeinek szélesebb körű megismertetése és a gyűjteményeket létrehozó, ápoló, gyarapító személyek áldozatos tevékenységének elismertetése érdekében meghirdeti az „Év tájháza” cím elnyerésére kiírt pályázatát.

A pályázaton részt vehet a Szövetség mindazon tagja, aki 2002. évben működési engedéllyel rendelkezett, fenntartótól függetlenül.

A folytonosság és esélyegyenlőség biztosítása érdekében a pályázatok tényadatait a 2002. év mutatói alapján kell összeállítani, de a beérkezett pályázatok elbírálásában meghatározó jelentősége lesz a pályázó helyszíneket bejáró bizottsági tagok közvetlen tapasztalatainak is.

A pályázati űrlapot – lehetőleg nyomtatott betűvel v. géppel kitöltve –

2003. augusztus 15-ig

kérjük visszaküldeni zárt csomagolásban, a pályázó intézmény nevének feltüntetésével a Tájház Szövetség címére. (3758 Jósvafő, Dózsa György utca 3.).

A kiírásnak nem megfelelő, hiányos, vagy határidő lejártá után érkezett pályázatokat a bíráló bizottság nem vesz figyelembe, azokat nem őrzi meg és nem küldi vissza.

A pályázattal kapcsolatos további információ a 06-30-531-9444 számon kapható.

Az „Év tájháza” kitüntető cím évente egy tájháznak adományozható, amely 100 000 Ft pénzüsszegeből és egy – a Szövetség emblémáját és az „Év tájháza 2003.” feliratot tartalmazó - táblából áll, amelyet a győztes házában kihelyezhet.

A díj átadására minden évben a Szövetség által szervezett Országos Tájházi Találkozó alkalmával kerül sor

A régi szlogent idézve: „a részvétel és nem a győzelem a fontos”. Emeljük ezzel is szeretett intézményeink rangját. Várjuk pályázataikat!

2003. február 15.

Elnökség

„Év tájháza”

pályázati adatlap (a 2002-évi tény adatok alapján töltendő ki)

1. A tájház neve:
2. A tájház címe:
3. Fenntartója (önkormányzat, múzeum, egyesület, egyéb civil szervezet, magánszemély, egyéb.....)
4. Éves költségvetése és annak főbb elemei:

5. 2002-ben végzett felújítások értéke (eFt):
6. 2002-ben végzett beruházás értéke (eFt):
7. Látogatószám és annak megoszlása (felnőtt, gyermek, kedvezményes)
8. Jegybevétel : eFt
9. Kiállítások (állandó, időszakos) bemutatása (max 2 A4 oldal)
10. A tájház szerepe a település kulturális, közösségi életében (max. 1A4 oldal)
11. A tájház szerepe a településen folyó hagyományőrző, helyismereti tevékenységben (max. 1A4 oldal)
12. A tájházban kapható magyar nyelvű kiadványok (szórólap, prospektus, levelezőlap, TKM füzet, stb; ezekből 1-1 pld-t kérünk mellékelni);

13. A tájházban kapható idegen nyelvű kiadványok (mint 12. pontnál)

14. A tájházban árusított ajándék- és élménymegőrző tárgyak

15. A tájházban tartott rendezvények bemutatása (max. 2A4 oldal);
16. Évente rendszeresen ismétlődő rendezvények:

17. A leltárba vett tételek száma:
18. 2002-évi gyarapodás mértéke:
19. A tájház vendégkönyvének legértelmesebb beírása

20. A tájház legnagyobb erőssége, legemlékezetesebb része:

21. A tájház legsürgősebben fejlesztendő területe (állományvédelem, maga az épület, kiállítások, melléképületek, idegen-nyelvű tájékoztatás, stb)
22. Infrastruktúra kiépítettsége, állapota (WC-mosdó, ruhatár, tájékoztató táblák, idegen-nyelvű feliratok, akadálymentesítés, vagyonvédelem)
23. Van-e honlapjuk (ennek egy kinyomtatott példányát kérjük mellékelni);
24. A ház bemutatása, leírása (max. 3 A4 oldal)
25. A pályázattal kapcsolatban kereshető személy:

Neve:

Címe:

Beosztása:

Telefonszáma:

E-mail címe

.....2003. ....hó .....-n.

.....
a pályázó képviselője

A pályázat díja

Tervek és a megvalósítás első lépései a hazai tájházak egységes jelrendszerének megvalósítására

Az Elnökség 2003. május 7-i ülésén elfogadta a Tájház Szövetségi tagságot jelölő, tájházakon elhelyezhető tábla típusát. A Szövetség egyelőre nincs abban a helyzetben, hogy a táblákat díjtalanul az igénylők rendelkezésére bocsássa, de megszervezte gyártásukat.

A 44x36 cm méretű, fa alapra festett, lakkozott tábla a Tájház Szövetség címén rendelhető meg **4000 Ft+ÁFA+ 500 Ft** csomagolási-szállítási költség számlaszámunkra történő átutalása esetén (Postabank **11991281-06365369-10000001**).

Az elnökség elfogadta a tájházak településen belüli jelölésére szolgáló tábla grafikai kialakítását. Az erre beszerzett ajánlat alapján pályázati forrásokból igyekszünk megszerezni a fedezetet a táblák legyártására, egyidejűleg a közúti kihelyezés feltételeinek és engedélyeztetésének tisztázását is megkezdjük.

Ennek a 60x60 cm-es alumínium táblának az ára előzetesen 12500 Ft+ÁFA lesz, a hátán lévő konzollal együtt.

Országos Tájházi Találkozó - Noszvaj

2003. november 6. (csütörtök)

10.00 -	Regisztrálás
11.00–15.00	Előkirándulás (előzetes jelentkezés alapján a környék tájházaiba)
18.00 -	Ismerkedés, közös vacsora és kötetlen eszmecsere

2003. november 7. (péntek)

9.00 – 9.10	Elnöki megnyitó (Dr. Füzes Endre elnök)
9.10 – 9.30	Beszámoló a Szövetség helyzetéről (Szablyár Péter ügyv. elnök)
9.30 – 10.00	Tájházak helyzete és szerepe a szakfelügyeleti munka tükrében (Dr. Cseri Miklós főigazgató SZNM)
10.00 – 10.30	Kávészünet
10.30 - 10.50	Feladatok és kihívások – a 20/2002 NKÖM rendelet végrehajtásának tapasztalatai (Dr. Víg Annamária osztályvezető NKÖM)
10.50 - 11.10	Szemléletváltás a tájházak múzeumi-közművelődési-turisztikai funkcióiban Országos kitekintés (Káldy Mária igazgató SZNM)
11.10 - 11.30	Egy tájház köré épített programcsomag – Jósvalói faluséta (Szablyár Péter)
11.30 - 11.50	Az É-Magyarországi régió tájházai az idegenforgalom szolgálatában (Hídvéginé Molnár Judit igazgató – Magyar Turizmus Rt.)
11.50 - 12.30	Hozzászólások, vita
12.30 - 14.00	Ebédészünet
14.00 - 14.20	A műemléki védettséghez vezető út – védetté nyilvánítás (Sisa Béla programigazgató KöH)
14.20 - 14.40	Házaink fizikai állapotának javítása – az állapotfelméréstől a szakszerű felújításig és tervszerű karbantartásig (KöH szakértő)
14.40 – 15.00	Adottságok és lehetőségek a tájházak vagyon és tűzvédelmének megteremtésében (Borbás Péter építész SZNM)
15.00 – 15.20	Tájházak hiteles berendezése – a sikeres működés kulcsa (a fertőszéplaki tájházak példáján (Dr. Kücsán József igazgató – Soproni Múzeum)
15.20 –17.00	Bemutatkozik a noszvaji Tájház (Hegedűsné Majnár Márta programigazgató)
18.00 –19.30	Vacsora
20.00 – 21.30	Műsoros est
21.30 -	Kötetlen szakmai-baráti találkozó

2003. november 8. (szombat)

9.00 – 10.00	A Tájház Szövetség közgyűlése, az „Év tájháza” díj átadása
10.00 – 10.15	Kávészünet
10.15 – 10.40	A hazai tájházak hálózattá szervezésének lehetőségei – útban a Világörökség felé (Dr. Fejérdy Tamás elnökhelyettes KöH)
10.40 – 11.00	Zárszó, ajánlások ismertetése
11.00 – 14.00	Látogatás a környék tájházaiban
14.00 – 15.30	Ebéd
15.30 -	Hazautazás

A tájházlátogatások programja a jelentkezési lapon!

PÁLYÁZATI FIGYELŐ

A Miniszterelnöki Hivatal Turisztikai Államtitkársága által kiírt , 2003. június 30. utáni beadási határidejű pályázatok
(további információk a www.kancellaria.gov.hu weboldalakon)

A pályázat témaköre	A pályázat tárgya	Max. támogatás	Beadási határidő
Balaton Turisztikai Régió			
2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása (SZTP-2003-BALATON-2)	2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása	5 millió forint	Folyamatos, 2003.október 31.
Budapest-Közép-Dunavidéki Turisztikai Régió			
2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása (SZTP-2003-BPK -2)	2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása	15 millió forint	Folyamatos, 2003.október 31.
Nyomtatott és elektronikus kiadványok támogatása (SZTP-2003-BPK-3)	Marketing eszközök fejlesztése, turisztikai célterület ismertté tétele	6 millió forint	Folyamatos, 2003.október 31.
Dél-dunántúli Turisztikai Régió			
Termékfejlesztés támogatása (SZTP-2003-DDT-1)	Turisztikai szolgáltatók együttműködésének hálózatszerű fejlesztése	5 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
Rendezvények támogatása (SZTP-2003-DDT-2)	Rendezvények, hagyományőrző programok létrehozása, fejlesztése	2 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
A régió turisztikai kínálatának piacra jutását elősegítő kampányok megszervezése... (SZTP-2003-DDT-3)	A régió, mint turisztikai célterület ismertté tétele	3 millió forint, study-tour-ok szervezése esetén 50 eFt/fő	második szakasz 2003. augusztus 31.
A település összképe javításának támogatása (SZTP-2003-DDT-5)	A turisztikai látvány javítása, nyilvános illemhelyek létesítése	2 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.

A pályázat témaköre	A pályázat tárgya	Max. támogatás	Beadási határidő
Közép-dunántúli Turisztikai Régió			
2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása (SZTP-2003-KDU -2)	2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása	2,5 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
Marketing eszközök támogatása (SZTP-2003-KDU-3)	A régió, mint turisztikai célterület ismertté tétele	2 – 5 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
A település összképe javításának támogatása (SZTP-2003-KDU -4)	A turisztikai látvány javítása, nyilvános illemhelyek létesítése	5 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
Nyugat-dunántúli Turisztikai Régió			
2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása (SZTP-2003-NYD -2)	2003-2004-ben megvalósuló rendezvények támogatása	2 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
Marketing eszközök támogatása (SZTP-2003-NYD -3)	A régió, mint turisztikai célterület ismertté tétele	2 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.
A település összképe javításának támogatása (SZTP-2003-NYD -4)	A turisztikai látvány javítása, nyilvános illemhelyek létesítése	5 millió forint	második szakasz 2003. augusztus 31.

Jelentkezési lap a Magyarországi Tájházak Szövetségére
Országos Tájházi Találkozójára
(Noszvaj – 2003. november 6-7-8.)

Alulírott ..... (levelezési címem: _ _ _ _ ,
.....E-mail:.....@.....)
az **Országos Tájházi Találkozón** részt veszek. Tudomásul veszem, hogy a rendezvény részvételi díját – 2000 Ft-t – az első körlevéllel küldött csekken 2003.szeptember 30-ig befizetem (a részvételi díj magában foglalja a nov. 7-i és 8-i ebédet). November 7-én este **Noszvaj Önkormányzata** fogadást ad a rendezvény vendégei részére a Gazdaházban (sült finomságok és a környék borai). Egyéb étkezésről minden résztvevő maga gondoskodik.
Szállást az alábbiak szerint kérek foglalni:

	Falusi szálláshely 1500 Ft/éj (+ üdülőhelyi díj)	Szállodai elhelyezés 3500 Ft/éj (+ üdülőhelyi díj)
November 6-án éjszakára		
November 7-én éjszakára		
November 8-án éjszakára		

✱ a megfelelő mezőbe tegyen egy X-et

Az alábbi elő-, ill utókirándulásokon kívánok részt venni:

	2003. november 6-án 13-17 óra között		2003. november 8-án 11-14 óra között	
	saját szgk- val	szervezett járművel	saját szgk-val	szervezett járművel
Mezőkövesd – HADAS városközpont				
Noszvaj – Bogácsi Tájház– Cserépfalui (Oszlai) Tájház – Cserépváraljai Tájház - Noszvaj				
Noszvaji faluséta – Szomolyai barlang- lakásos tájház - Noszvaj				

✱ a megfelelő mezőbe tegyen egy X-et

A találkozót poszter bemutatóján .....db 70x100 cm-es poszterrel kívánok részt venni.

....., 2003. ....hó .....-n.

.....
aláírás